

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Bydgoszczy

LBY.410.019.02.2017
P/17/051

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Bydgoszczy
ul. Wały Jagiellońskie 12, 85-950 Bydgoszcz
T +48 52 567 58 00, F +48 52 567 58 60
lby@nik.gov.pl

I. Dane identyfikacyjne kontroli

Numer i tytuł kontroli	P/17/051– Zapobieganie zanieczyszczeniu wód związkami azotu ze źródeł rolniczych
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Bydgoszczy
Kontroler	Andrzej Przybylski, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LBY/172/2017 z 8 listopada 2017 r. (dowód: akta kontroli str. 1)
Jednostka kontrolowana	Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Bydgoszczy ¹
Kierownik jednostki kontrolowanej	Elwira Jutrowska – Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska ² (dowód: akta kontroli str. 152)

II. Ocena kontrolowanej działalności³

WIOŚ nie posiadał informacji o faktycznej liczbie gospodarstw rolnych wytwarzających, przechowujących i stosujących nawozy naturalne na OSN⁴ za okres trzeciego cyklu obowiązywania dyrektywy azotanowej i tym samym nie włączał takich podmiotów (poza objętymi pozwoleniami zintegrowanymi i w ramach interwencji) do planów kontroli.

WIOŚ nie przeprowadził ani jednej kontroli większych gospodarstw rolnych w oparciu o rozpoznanie w terenie, dla których nie było wymagane posiadanie pozwoleń zintegrowanych. W rezultacie całkowicie poza kontrolą znalazło się dziewięć obszarów OSN⁵, a na pozostałych pięciu OSN kontrole WIOŚ były nieliczne. Postępowanie WIOŚ było niezgodne z regulacją zawartą w § 49 programów działań wprowadzonych przez dyrektorów Regionalnych Zarządów Gospodarki Wodnej⁶. Liczba kontrolowanych przez WIOŚ gospodarstw prowadzących działalność na OSN ograniczona była do podmiotów, dla których wymagane było posiadanie pozwoleń zintegrowanych IPPC oraz tzw. kontroli interwencyjnych.

WIOŚ w czasie prowadzonych kontroli na OSN weryfikował w większości przypadków spełnienie wymagań określonych w rozporządzeniach dyrektorów

¹ Dalej zwany „WIOŚ”

² Dalej „Wojewódzki Inspektor”

³ Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny ogólnej według proponowanej skali byłoby nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanej jednostki w zakresie objętym kontrolą, stosuje się ocenę opisową, bądź uzupełnia ocenę ogólną o dodatkowe objaśnienie.

⁴ Obszary szczególnie narażone na zanieczyszczenia azotanami pochodzenia rolniczego.

⁵ Dwa OSN w Regionie Wodnym Warty (na trzy wyznaczone OSN); pięć OSN w Obszarze Dolnej Wisły (na osiem wyznaczonych OSN); dwa OSN (na trzy wyznaczone w Obszarze Środkowej Wisły).

⁶ Dalej „RZGW”.

RZGW. W sześciu spośród 20 zbadanych przez NIK protokołów kontroli nie odniesiono się jednak do wszystkich wymagań, przy czym w przypadku trzech protokołów kontroli brak informacji wynikał z ich nierzetelnego sporządzenia.

W oparciu o badaną próbę 20 kontroli stwierdzono, że wydawane zarządzenia oraz nakładane kary były konsekwencją ujawnionych nieprawidłowości. Przeprowadzone kontrole interwencyjne umożliwiały rzetelną ocenę stanu faktycznego, a podejmowane działania były adekwatne do stwierdzonych ustaleń.

Mimo posiadanych możliwości, WIOŚ nie podjął działań w celu pozyskania od Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa⁷ informacji o podmiotach działających na terenach OSN, w związku z porozumieniem zawartym z ARiMR.

Ocena ogólna

Opis stanu faktycznego

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

1. W okresie obowiązywania trzeciego cyklu dyrektywy azotanowej⁸ OSN-y na terenie województwa kujawsko-pomorskiego zostały wyznaczone rozporządzeniami dyrektorów RZGW w Gdańsku⁹, w Poznaniu¹⁰ i w Warszawie¹¹. Powierzchnia OSN objęła 2 107 km², co stanowiło 11,7% powierzchni województwa i 20,3% powierzchni użytków rolnych.

WIOŚ dysponował danymi o wyznaczonych na terenie województwa OSN, a także wiedzą o programach działań określonych w rozporządzeniach dyrektorów wymienionych RZGW¹².

(dowód: akta kontroli str. 4-16, 22-23)

Dla czwartego cyklu dyrektywy azotanowej¹³ dla województwa kujawsko-pomorskiego wyznaczono następujące OSN:

- rozporządzeniem Dyrektora RZGW w Gdańsku¹⁴ region wodny Dolnej Wisły (10 981,55 km², 61,1% powierzchni województwa),

⁷ Dalej „ARiMR”.

⁸ 2012-2016

⁹ Rozporządzenie Nr 2/2012 Dyrektora RZGW w Gdańsku z dnia 27 lipca 2012 r. w sprawie określenia w regionie wodnym Dolnej Wisły w granicach województwa kujawsko - pomorskiego wód wrażliwych na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć Dz. Urz. Woj. Kuj-Pom z dnia 16 sierpnia 2012 r., poz. 1683

¹⁰ Rozporządzenie Dyrektora RZGW w Poznaniu z dnia 30 lipca 2012 r. w sprawie określenia w regionie wodnym Warty w granicach województwa kujawsko-pomorskiego wód wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć, Dz. Urz. Woj. Kuj-Pom z dnia 10 sierpnia 2012 r., poz. 1664.

¹¹ Rozporządzenie Nr 5 Dyrektora RZGW w Warszawie z dnia 12 października 2012 r. w sprawie określenia wód powierzchniowych wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, Dz. Urz. Woj. Kuj-Pom z dnia 19 października 2012 r., poz. 2278

¹² Nr 2/2013 Dyrektora RZGW w Gdańsku z dnia 24 kwietnia 2013 r. w sprawie wprowadzenia programu działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych, Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z dnia 6 maja 2013 r., poz. 1807;

- Dyrektora RZGW w Poznaniu z dnia 24 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia wód wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych, Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z dnia 7 maja 2013 r., poz. 1856;

- Nr 4/2013 Dyrektora RZGW w Warszawie z dnia 4 kwietnia 2013 r. w sprawie wprowadzenia programu działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych dla obszaru szczególnie narażonego Zgłowiączka, Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z dnia 11 kwietnia 2013 r., poz. 1627;

- Nr 5/2013 Dyrektora RZGW w Warszawie z dnia 8 maja 2013 r. w sprawie wprowadzenia programu działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych dla obszaru szczególnie narażonego Bzura, Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z dnia 20 maja 2013 r., poz. 1991;

- Nr 9/2013 Dyrektora RZGW w Warszawie z dnia 8 maja 2013 r. w sprawie wprowadzenia programu działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych dla obszaru szczególnie narażonego - prawostronne dopływy Zbiornika Włocławek, Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z dnia 20 maja 2013 r., poz. 1992;

¹³ Lata 2016-2020.

¹⁴ Z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie określenia wód powierzchniowych i podziemnych wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszaru szczególnie narażonego, z którego odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć w regionie wodnym Dolnej Wisły Dz. Urz. Woj. Kuj-Pom., z dnia 6 marca 2017 r., poz. 1005.

- rozporządzeniem Dyrektora RZGW w Poznaniu¹⁵ region wodny Środkowej Warty (4 517,83 km², 25,13% powierzchni województwa),
- rozporządzeniem Dyrektora RZGW w Warszawie¹⁶ region wodny Środkowej Wisły (2 475,94 km², 13,77%).

WIOŚ dysponował wiedzą o tych obszarach.

(dowód: akta kontroli str. 17-20, 24,)

2. WIOŚ nie posiadał danych o liczbie gospodarstw rolnych wytwarzających, przechowujących i stosujących nawozy naturalne na obszarach OSN, funkcjonujących na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, i tym samym zobowiązanych do realizowania obowiązków określonych w programach działań, mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych.

Zastępca Wojewódzkiego Inspektora Barbara Gurzyńska wyjaśniła, że żaden z opracowanych Programów działań, z których wynika obowiązek realizowania przez WIOŚ kontroli na terenach OSN, nie zawierał takiej informacji. Wojewódzki Inspektor podała, że WIOŚ w trybie roboczym informował GIOŚ o trudnościach o charakterze organizacyjno-technicznym i prawnym w pozyskaniu informacji o liczbie i rodzaju gospodarstw na OSN, oraz trudnościach w realizacji kontroli na tych terenach w związku z programami działania wydanymi przez dyrektorów RZGW dla województwa kujawsko-pomorskiego dla trzeciego cyklu dyrektywy azotanowej (2012-2016). Zagadnienie omówiono na spotkaniu naczelników wydziałów monitoringu oraz kierowników laboratoriów WIOŚ 21-23 maja 2013 r. w Jachrance. W ustaleniach ze spotkania zapisano, że „... *W trakcie narady zwrócono uwagę na trudności związane z pozyskaniem informacji na temat prowadzonej działalności rolnej w OSN (wykazy większych gospodarstw rolnych – producentów prowadzących działalność rolniczą). Użyteczne mogłoby być w tym zakresie istniejące porozumienie pomiędzy GIOŚ a krajową ARiMR dotyczące współpracy. DMIŚ skontaktuje się w tej sprawie z DliO pilotującym porozumienie z ARiMR i ustali sposób postępowania*”.

Wojewódzki Inspektor wyjaśniła, że działania kontrolne na obszarze województwa, w tym również na terenach OSN, realizowane są wobec konkretnych podmiotów, ustalanych wg kryteriów wynikających z mocy prawa. W przypadku rolników indywidualnych podstawą podejmowania kontroli są zapisy zawarte w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska¹⁷ (art. 3 pkt 20) oraz ustawie z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu¹⁸ (art. 32 ust. 1), jednakże dopiero od 24 sierpnia 2017 r. funkcjonuje przepis (art. 32 ust. 4 ustawy o nawozach i nawożeniu), który uprawnia do uzyskiwania danych o prowadzących działalność rolniczą. Istotnym jest, że przepis ten stanowi jednocześnie (pkt 2), że kontrola polega na sprawdzeniu podmiotów stosujących i przechowujących nawozy i środki

¹⁵ Z dnia 28 lutego 2017 r. w sprawie określenia w regionie wodnym Warty wód powierzchniowych i podziemnych wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszaru szczególnie narażonego, z którego odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć, Dz. Urz. Woj. Kuj-Pom., z dnia 2 marca 2017 r., poz. 938.

¹⁶ Z dnia 29 marca 2017 r. w sprawie określenia wód powierzchniowych i podziemnych wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszaru szczególnie narażonego, z którego odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć w granicach regionów wodnych: Środkowej Wisły, Łyny i Węgorapy, Niemna, Świeżej oraz Jarft Dz. Urz. Woj. Kuj-Pom z dnia 5 kwietnia 2017 r., poz. 1463.

¹⁷ Dz. U. z 2017 r., poz. 519, ze zm., dalej: „Prawo ochrony środowiska”.

¹⁸ Dz. U. z 2017 r. poz. 668, ze zm., dalej „ustawa o nawozach i nawożeniu”

wspomagające uprawę roślin oraz jest przeprowadzana w oparciu o „coroczną analizę ryzyka” albo „na wniosek zainteresowanych podmiotów”. Wobec powyższego na tej podstawie nie można kontrolować przedsiębiorców i osób fizycznych nie prowadzących działalności w ww. zakresie. Analiza ryzyka jest sporządzana dla każdego podmiotu indywidualnie, więc dla jej przeprowadzenia również jest niezbędne posiadanie danych o konkretnym podmiocie. Ponadto Wojewódzki Inspektor wyjaśniła, że działalność organów administracji publicznej, jakimi są organy Inspekcji Ochrony Środowiska, opierać się musi na zasadzie legalności, tj. dopuszczalne jest jedynie działanie na podstawie i w granicach prawa. Żaden przepis prawny nie pozwala organom Inspekcji Ochrony Środowiska prowadzić powszechnej kontroli o charakterze prewencyjnym, a wręcz przeciwnie – art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 20 lipca 1991 r. o Inspekcji Ochrony Środowiska¹⁹ ogranicza zakres kontroli do ściśle określonych podmiotów, które w związku z tym muszą być wcześniej wytypowane. Sytuacja w tym względzie na obszarach wiejskich jest tym bardziej skomplikowana, iż obiekty budowlane służące chowowi i hodowli zwierząt mogą znajdować się na gruntach:

- a) należących do przedsiębiorców, w stosunku do których stosuje się przepisy rozdziału 5 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej²⁰ ;
- b) należących do osób nie prowadzących już w nich działalności w zakresie chowu lub hodowli zwierząt;
- c) należących do osób fizycznych prowadzących w nich działalność wytwórczą w rolnictwie w zakresie chowu lub hodowli zwierząt.

Brak wcześniejszego określenia podmiotu kontrolowanego może doprowadzić do podjęcia przez organy Inspekcji Ochrony Środowiska działań kontrolnych wobec podmiotów wskazanych w pkt a) lub w pkt b), co oznaczałoby podjęcie działań nielegalnych.

WIOŚ dysponował wiedzą o liczbie podmiotów, o których mowa w art. 18 ust. 1 ustawy o nawozach i nawożeniu, funkcjonujących na obszarach OSN w województwie kujawsko-pomorskim. Było to:

- od 2014 r. do 2016 r. – 18 podmiotów;
- w 2017 r. – 19 podmiotów.

(dowód: akta kontroli str. 24, 159, 166-168, 202-203)

WIOŚ nie posiadał danych o liczbie gospodarstw rolnych wytwarzających, przechowujących i stosujących nawozy naturalne na obszarach OSN, które były zobowiązane do posiadania planów nawożenia, funkcjonujących na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Zastępca Wojewódzkiego Inspektora wyjaśniła, że żaden z opracowanych programów działań, z których wynika obowiązek realizowania przez WIOŚ kontroli na terenach OSN, nie zawierał takiej informacji.

WIOŚ posiadał dane co do liczby podmiotów które powinny posiadać pozytywnie zaopiniowany plan nawożenia, funkcjonujących na terenie województwa

¹⁹ Dz. U. z 2016 r., poz. 1688, ze zm., dalej: „WIOŚ”.

²⁰ Dz. U. z 2017 r., poz. 2168 ze zm., zwana dalej „ustawa o sdg”.

w odniesieniu do podmiotów prowadzących hodowlę trzody chlewnej²¹. Liczba takich podmiotów w okresie objętym kontrolą wyniosła dwa.

(dowód: akta kontroli str. 24, 41-42, 134-135)

3. WIOŚ nie korzystał z ewidencji gospodarstw rolnych, o której mowa w ustawie z dnia 18 grudnia 2003 r. o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności²².

Zastępca Wojewódzkiego Inspektora podała, że Inspekcja otrzymała takie uprawnienia od 24 sierpnia 2017 r., tj. po nowelizacji ustawy o nawozach i nawożeniu. Obecnie art. 32 stanowi, że wojewódzki inspektor ochrony środowiska, na potrzeby realizacji kontroli przestrzegania przepisów dotyczących warunków stosowania i przechowywania nawozów, nawozów oznaczonych znakiem "NAWÓZ WE" oraz środków wspomagających uprawę roślin w sposób określony w przepisach uIOŚ, jest uprawniony do wykorzystania danych zgromadzonych w ewidencji gospodarstw rolnych. Ponieważ dotychczas takie uprawnienie nie funkcjonowało, WIOŚ w Bydgoszczy nie występował z wnioskiem o udostępnienie danych zgromadzonych w ewidencji gospodarstw rolnych, o której mowa powyżej. Wobec wcześniejszego brzmienia art. 5 ww. ustawy nie było podstaw do takich wystąpień.

(dowód: akta kontroli str. 25)

4. W rocznych planach kontroli WIOŚ nie uwzględniał podmiotów V kategorii, do których zaliczono gospodarstwa rolnicze prowadzące działalność na terenach OSN, zgodnie z zasadami wynikającymi z Systemu kontroli stosowanego we wszystkich wojewódzkich inspektoratach ochrony środowiska.

Liczba kontroli na terenach OSN w kolejnych latach była następująca:

- 2014 r.: 7 kontroli planowano i wykonano;
- 2015 r.: 10 kontroli planowano, wykonano 8;
- 2016 r.: 8 kontroli planowano i wykonano;
- 2017 r.: 9 kontroli planowano, wykonano 8.

Wszystkie planowane i zrealizowane kontrole - za wyjątkiem jednej kontroli w 2017 r. - dotyczyły gospodarstw podlegających wymogom IPPC²³ (kontrole I i II kategorii) i treści art. 18 ust. 1 ustawy o nawozach i nawożeniu.

Wojewódzki Inspektor wyjaśniła, że w 2015 r. z uwagi na dużą ilość zadań jedna kontrola została przesunięta na 2016 r., w drugim przypadku pracownik wyznaczony do kontroli zwolnił się. W 2017 r. przyczyną niewykonania jednej kontroli była długotrwała nieobecność pracownika.

WIOŚ nie przeprowadził ani jednej kontroli większych gospodarstw rolnych w oparciu o rozpoznanie w terenie (dotyczy podmiotów V kategorii), dla których nie było wymagane posiadanie pozwoleń zintegrowanych. W rezultacie całkowicie poza kontrolą znalazło się dziewięć OSN.

(dowód: akta kontroli str. 25, 139-140, 246)

²¹ Z art. 18 ust. 1 pkt 1 wynika, że podmioty prowadzące chów i hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk nie mają obowiązku posiadania planu nawożenia w przypadku zbywania nawozów naturalnych. Przepisy nie przewidują obowiązku informowania WIOŚ o zbywaniu nawozu.

²² Dz. U. z 2017 r., poz. 1853.

²³ Tj. mających obowiązek posiadania pozwoleń zintegrowanych (art. 201 Prawa ochrony środowiska).

5. Na OSN przeprowadzono 38 kontroli, w tym 31 zaplanowane, cztery interwencyjne, dwie pozaplanowe i jedną inwestycyjną.

Przeanalizowano losowo wybranych 20 protokołów kontroli WIOŚ przeprowadzonych na terenach OSN pod kątem wymagań zawartych w programach działań opracowanych przez dyrektorów poszczególnych RZGW, takich jak: 1) prowadzenie dokumentacji wszystkich zabiegów agrotechnicznych; 2) przechowywanie odchodów zwierzęcych; 3) zagospodarowywanie odchodów zwierzęcych; 4) przestrzeganie dawek i sposobów nawożenia; 5) terminy nawożenia.

W sześciu protokołach kontroli nie odnotowano spełnienia wszystkich wyżej wymienionych wymagań (szerzej pkt. 2 i pkt. 3 w sekcji „ustalone nieprawidłowości”).

(dowód: akta kontroli str. 112-114, 169-170, 190-191)

6. W oparciu o wyniki badań 20 protokołów kontroli ustalono, że w siedmiu przypadkach WIOŚ ujawnił naruszenie przepisów ochrony środowiska. I tak:

2014 r.:

- gospodarstwo rolne w Radojewicach nie posiadało wystarczającej powierzchni własnych użytków rolnych, potrzebnych do zagospodarowania co najmniej 70% wytwarzającej gnojowicy. Na podstawie art. 351 Prawa ochrony środowiska, w związku z naruszeniem pozwolenia zintegrowanego właściciela ukarano mandatem w kwocie 400 zł;

2015 r.:

- właściciel gospodarstwa rolnego w Borucinie nie przesłał zaopiniowanego planu nawożenia do WIOŚ, naruszając art. 18 ust. 6 ustawy o nawozach i nawożeniu. Wydano zarządzenie zobowiązujące do terminowego przesyłania ww. planu. Odpowiedź na zarządzenie przesłano w wyznaczonym terminie;

- gospodarstwo rolne w Siniarzewie. Nieprawidłowość i zarządzenie j.w. – odpowiedź przesłano w wyznaczonym terminie;

- gospodarstwo rolne w Radojewicach nie posiadało wystarczającej powierzchni własnych użytków rolnych, potrzebnych do zagospodarowania co najmniej 70% wytwarzającej gnojowicy, brak planu nawozowego na rok 2015/2016, czym naruszono art. 18 ust. 1 pkt 1 ustawy o nawozach i nawożeniu, oraz stosowano nawożenie pól gnojowicą bez pozytywnie zaopiniowanego planu nawożenia, co podlegało karze grzywny w związku z art. 40 pkt. 10 ustawy o nawozach i nawożeniu. Właściciela ukarano mandatem w kwocie 400 zł. WIOŚ pismem z 13 listopada 2015 r. wszczął z urzędu postępowanie administracyjne w sprawie wstrzymania prowadzenia chowu i hodowli zwierząt. Decyzją z dnia 30 grudnia 2015 r. orzeczono z urzędu umorzenie postępowania w związku z przestaniem 17 grudnia 2015 r. do WIOŚ planu nawozowego na rok 2015/2016 wraz z opinią, zgodnie z art. 18 ust. 6 ustawy o nawozach i nawożeniu;

- 2016 r.:

- gospodarstwo rolne w Konecku. Nieprawidłowość i zarządzenie j.w.²⁴ – odpowiedź przesłano w wyznaczonym terminie;

- gospodarstwo rolne w Kolonii Serockiej. Nieprawidłowość i zarządzenie j.w. – odpowiedź przesłano w wyznaczonym terminie;

- gospodarstwo rolne w Radojewicach. Brak wystarczającej powierzchni własnych użytków rolnych, potrzebnych do zagospodarowania co najmniej 70% wytwarzającej gnojowicy. Na podstawie art. 351 Prawa ochrony środowiska - w związku z naruszeniem pozwolenia zintegrowanego - właściciela ukarano mandatem w kwocie 300 zł.

W odniesieniu do ogółu kontrolowanych przez WIOŚ podmiotów na terenach OSN, w okresie objętym badaniem Wojewódzki Inspektor wszczął jedno postępowanie w trybie art. 33 ust.1 ustawy o nawozach i nawożeniu (w brzmieniu ustawy obowiązującym do 23 sierpnia 2017 r.) oraz w jednym przypadku nakazał usunięcie uchybień w trybie art. 33 ust. 1 ww. ustawy (w brzmieniu jw.).

W kontrolowanym okresie nie wystąpiły przypadki określone w art. 33 ust. 2, art. 34 ust. 1 i 2 oraz art. 35 ww. ustawy - w brzmieniu od 24 sierpnia 2017 r.

(dowód: akta kontroli str. 118-123, 138, 141-144, 192-193)

7. Zastępca Wojewódzkiego Inspektora wyjaśniła, że w okresie objętym kontrolą NIK, podmioty prowadzące działalność na OSN w większości przekazywały stosowne plany nawożenia. Gdy stwierdzono, że plan nie został przekazany, wydawane były zarządzenia pokontrolne. W 2015 i w 2016 r. wydano po dwa zarządzenia dotyczące przesłania planu nawożenia, w 2017 r. wydano trzy takie zarządzenia. Dodała, że ww. podmioty stanowią I i II kategorię podmiotów wg Systemu kontroli i jako takie są ściśle nadzorowane. Nie stwierdzono przypadków braku wydania zarządzeń w związku z brakiem przesłania planu nawożenia.

(dowód: akta kontroli str. 26, 118-127, 138)

8. W okresie objętym kontrolą NIK WIOŚ prowadził własne badania gleby w pięciu przypadkach w 2015 r. oraz w trzech przypadkach w 2017 r. Uzyskane wyniki służyły do oceny jakości wybranych parametrów gleby pól nawożonych. W odniesieniu do ww. kontroli WIOŚ nie powierzał badań gleby okręgowej stacji chemiczno-rolniczej.

(dowód: akta kontroli str. 139)

9. Obowiązek sprawozdawania z działań kontrolnych wynikał z rozporządzeń wydanych przez RZGW w Warszawie. W ramach cyklicznych sprawozdań z realizacji obowiązków wynikających z programów działań WIOŚ w Bydgoszczy Delegatura we Włocławku informowała RZGW w Warszawie o przeprowadzonych kontrolach oraz o stwierdzonych nieprawidłowościach na terenie OSN. W toku działań kontrolnych na terenach podległych RZGW w Poznaniu i RZGW w Gdańsku nie stwierdzono przypadków, w których zasadne byłoby informowanie organów ochrony środowiska lub dyrektorów RZGW.

²⁴ Patrz gospodarstwo rolne w Siniarzewie

Wojewódzki Inspektor wyjaśniła, że wyniki pomiarów oceny stanu ekologicznego i chemicznego JCW²⁵ z prowadzonego monitoringu wód powierzchniowych na OSN na terenie województwa za lata 2014-2016 przekazywane były do GIOŚ. Wyniki badań wód podziemnych na OSN sporządzone wg ustalonego wzoru były przekazywane do GIOŚ za kolejne lata 2014-2016.

W związku z pismem RZGW w Warszawie przekazane zostały dane sprawozdawcze z realizacji programów działań na OSN w zakresie monitoringu wód oraz działań kontrolnych za lata 2014-2015.

Ponadto, wobec braku ustalenia jednolitego dla całego kraju sposobu przekazywania do RZGW danych niezbędnych do sprawozdawczości z zakresu prowadzonego przez Inspekcję Ochrony Środowiska monitoringu wód na OSN, w analizowanym okresie co roku WIOŚ w Bydgoszczy wysyłał do odpowiednich RZGW „Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego”, jako element zapisów § 50 załączników do rozporządzeń dyrektorów RZGW w Gdańsku, Poznaniu i Warszawie. Opracowania te zawierały rozdział poświęcony wynikom monitoringu wód prowadzonego na obszarach OSN.

(dowód: akta kontroli str. 26, 201-202; 205-221)

10. W okresie 2014-2017 (do 14 grudnia) do WIOŚ wpłynęło 5 skarg dotyczących nieprzestrzegania przepisów ochrony środowiska:

1. skarga od osoby fizycznej w 2014 r. na wylewanie na pola gospodarstwa rolnego (OSN zlewnia rzek Kotomierzycza i Struga Graniczna) „cuchnącej galaretowatej mazi o zabarwieniu czarno-białym”;
2. skarga w 2016 r. od Starostwa Powiatowego w Wągrowcu dotycząca zanieczyszczenia rzeki Welny, wskazująca jako możliwą przyczynę działalność gospodarstwa rolnego (OSN w zlewni dopływu z Gruntowic);
3. wniosek o interwencję (2016 r.) w związku z wywożeniem na pole gospodarstwa rolnego substancji o silnej woni (OSN Kotomierzycza i Struga Graniczna);
4. wniosek o interwencję (2016 r.) w związku z zabarwieniem wody w studni przylegającej do gospodarstwa rolnego (OSN Kotomierzycza i Struga Graniczna);
5. wniosek o interwencję (2017 r.) w dwóch gospodarstwach rolnych w związku z nieprawidłowym składowaniem obornika (OSN Zgłowiączka i jej dopływy).

(dowód: akta kontroli str. 124-127)

Badaniem szczegółowym objęto sześć protokołów kontroli²⁶:

▪ Interwencja 1:

Ustalono, że firma zewnętrzna wylewała za blisko zabudowań (mniej niż 100 m) osady ściekowe. Oględziny działek gospodarstwa rolnego na OSN zlewnia rzek Kotomierzycza i Struga Graniczna potwierdziły tę nieprawidłowość; innych czynności kontrolnych na terenie gospodarstwa rolnego nie prowadzono. Kontrolę prowadzono w siedzibie i na terenie firmy dostarczającej osady ściekowe. W stosunku do

²⁵ Jednolita część wód

²⁶ Skarga nr 2 została uwzględniona w toku wcześniej planowanej kontroli

podmiotu rozprawdzającego osady ściekowe zarządzono przestrzeganie zakazu stosowania osadów w odległości mniejszej niż 100 m od budynków mieszkalnych.

▪ Interwencja 2:

Ocenę działalności gospodarstwa rolnego ze względu na przestrzeganie przepisów ochrony środowiska i rozporządzenia prowadzono w ramach kontroli zaplanowanej na 2016 r. Nieprawidłowości nie stwierdzono. Czynności kontrolne dotyczące przepisów rozporządzenia Dyrektora RZGW w Poznaniu zostały przeprowadzone.

▪ Interwencja 3:

Nie stwierdzono nieprawidłowości. Przeprowadzone czynności kontrolne uwzględniały przepisy rozporządzenia Dyrektora RZGW w Gdańsku.

▪ Interwencja 4:

Nie stwierdzono nieprawidłowości. Przeprowadzone czynności kontrolne uwzględniały przepisy rozporządzenia Dyrektora RZGW w Gdańsku.

▪ Interwencja 5:

Gospodarstwo 1. Stwierdzono stosowanie przyzmy polowej (nie zastosowano nieprzepuszczalnej płyty). Gospodarstwo nie przesłało planu nawożenia. W protokole kontroli nie odniesiono się do zagadnień: prowadzenia dokumentacji zabiegów agrotechnicznych, przestrzegania dawek i sposobów nawożenia, terminów nawożenia wg rozporządzenia dyrektora RZGW w Warszawie. Zarządzono likwidację przyzmy polowej obornika oraz przesyłanie planu nawożenia wraz z opinią w ustawowym terminie do WIOŚ.

Gospodarstwo 2. Ustalono brak pozytywnej opinii Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej do planu nawożenia oraz brak przesłania planu nawożenia do WIOŚ. Zarządzono - każdorazowo po opracowaniu - przedkładać plan nawożenia do zaopiniowania Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej oraz przysyłać każdorazowo do WIOŚ kopię planu nawożenia wraz z opinią w ustawowym terminie.

W odniesieniu do Gospodarstwa 1 Wojewódzki Inspektor wyjaśniła, że generalną zasadą w przypadku rozpatrywania interwencji jest weryfikowanie informacji w zgłoszeniu. Rozszerzenie kontroli pozostawia się uznaniu inspektora i zależy to od możliwości organizacyjnych – możliwości kadrowe są ograniczone, a zakres działania Inspekcji Ochrony Środowiska jest znacząco szerszy, niż zapobieganie zanieczyszczeniu wód związkami azotu ze źródeł rolniczych.

(dowód: akta kontroli str. 124-127, 170-171)

W przypadku omawianych kontroli interwencyjnych WIOŚ nie przeprowadzał własnych badań gleby na terenie OSN, natomiast w jednym przypadku badanie gleby zostało powierzone Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej w Bydgoszczy.

(dowód: akta kontroli str. 116, 139)

W przypadku interwencji nr 5 w odniesieniu do pierwszego gospodarstwa nałożono mandat 300 zł w związku z naruszeniem art. 25 ust. 2 ustawy o nawozach i nawożeniu na podstawie art. 41 pkt. 11 tej ustawy. W przypadku drugiego gospodarstwa nałożono mandat 300 zł na podstawie art. 41 pkt. 9 ww. ustawy.

Zastępca Wojewódzkiego Inspektora wyjaśniła, że z uwagi na charakter nieprawidłowości dotyczących wyżej wymienionych interwencji, nie było podstaw do informowania organów ochrony środowiska oraz dyrektora RZGW o ustaleniach.

(dowód: akta kontroli str. 117, 193)

11. WIOŚ nie informował OR ARiMR o wykrytych nieprawidłowościach na obszarach OSN. Wojewódzki Inspektor wyjaśniła, że zgodnie z poleceniem GIOŚ informacje o nieprawidłowościach, które mogły być przydatne w postępowaniu ARiMR, WIOŚ przekazywał z częstotliwością dwa razy w roku do GIOŚ, który - wg wiedzy WIOŚ – po zebraniu informacji ze wszystkich województw przesyłał stosowne dane do ARiMR.

(dowód: akta kontroli str. 28-27, 247)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1. Pomimo posiadanych uprawnień i obowiązków wynikających z § 49 programów działań dyrektorów RZGW²⁷, WIOŚ:

- a) zaniechał prowadzenia kontroli rolniczych źródeł zanieczyszczenia i wypełniania obowiązków przez prowadzących działalność rolniczą na dziewięciu spośród 14 OSN, znajdujących się na terenie właściwości WIOŚ;
- b) w ograniczonym zakresie prowadził kontrole rolniczych źródeł zanieczyszczenia i wypełniania obowiązków przez prowadzących działalność rolniczą na pozostałych pięciu OSN.

Wojewódzka Inspektor wyjaśniła, iż we wszystkich programach działań, opracowanych dla OSN zlokalizowanych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, określono, że kontrola rolniczych źródeł zanieczyszczenia i wypełniania obowiązków przez prowadzących działalność rolniczą na OSN realizowana jest na podstawie przepisów uIOŚ w zw. z art. 32 ustawy o nawozach i nawożeniu. Według art. 32 ustawy o nawozach i nawożeniu przed nowelizacją, Inspekcja Ochrony Środowiska zobowiązana była do przeprowadzania kontroli przestrzegania przepisów dotyczących warunków stosowania i przechowywania nawozów, nawozów oznaczonych znakiem "NAWÓZ WE" oraz środków wspomagających uprawę roślin w sposób określony w przepisach o Inspekcji Ochrony Środowiska. Odesłanie to ma charakter ogólny, bowiem zapisy uIOŚ w żaden sposób nie odnoszą się do kontroli dotyczących warunków stosowania i przechowywania nawozów. Należy podkreślić, że nie wszystkie osoby zamieszkałe na terenach OSN są osobami prowadzącymi działalność wytwórczą w rolnictwie, wobec czego niezasadnym byłoby przyjęcie, że kontroli IOŚ podlegają wszyscy mieszkańcy terenów OSN. Twierdzenie to znajduje potwierdzenie w stanowisku wyrażonym przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, przesłanym do WIOŚ w Bydgoszczy pismem z dnia 19 listopada 2011 r. znak: DliO-025/54/2011/eg, w którym stwierdzono, że *biorąc pod uwagę definicję podmiotu korzystającego ze środowiska, w odniesieniu do osoby fizycznej, zawartą w art. 3 pkt 20 lit. c Prawa ochrony środowiska (osoba fizyczna niebędąca podmiotem, o którym mowa w lit. a, korzystająca ze środowiska w zakresie, w jakim korzystanie*

²⁷ wskazanych w przypisie nr 12.

ze środowiska wymaga pozwolenia) należy wyjaśnić, iż rolnik indywidualny może być kontrolowany przez IOŚ w zakresie określonym w art. 32 ustawy o nawozach i nawożeniu, tylko w przypadku, gdy korzysta on ze środowiska, w jakim to korzystanie wymaga zezwolenia. Za rolnika indywidualnego uważa się osobę fizyczną będącą właścicielem, użytkownikiem wieczystym, samoistnym posiadaczem lub dzierżawcą nieruchomości rolnych, których łączna powierzchnia użytków rolnych nie przekracza 300 ha, posiadającą kwalifikacje rolnicze oraz co najmniej od 5 lat zamieszkałą w gminie, na obszarze której jest położona jedna z nieruchomości rolnych wchodzących w skład gospodarstwa rolnego i prowadzącą przez ten okres osobiście to gospodarstwo,

Kontrolę przestrzegania przepisów ochrony środowiska, przez osoby fizyczne niebędące przedsiębiorcami, wykonuje wójt, burmistrz lub prezydent miasta. Wynika to z art. 379 ust. 1 w zw. z art. 378 ust. 3 Prawa ochrony środowiska. W przypadku podmiotów korzystających ze środowiska, w rozumieniu ustawy Prawo ochrony środowiska, zgodnie z art. 9 ust. 1 uOŚ, kontrolę wykonują Główny Inspektor Ochrony Środowiska, wojewódzcy inspektorzy ochrony środowiska oraz upoważnieni przez nich pracownicy Inspekcji Ochrony Środowiska.

/dowód: akta kontroli str. 40-41, 141-144./

NIK zauważa, że wojewódzcy inspektorzy ochrony środowiska mają uprawnienia do kontroli rolniczych źródeł zanieczyszczenia oraz wypełniania obowiązków przez prowadzących działalność rolniczą na OSN. Zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 1 uOŚ do zadań Inspekcji Ochrony Środowiska należy kontrola podmiotów korzystających ze środowiska w rozumieniu Prawa ochrony środowiska. Pod pojęciem podmiotu korzystającego ze środowiska rozumie się: /1/ przedsiębiorcę w rozumieniu art. 4 ustawy o sdg oraz przedsiębiorcę zagranicznego w rozumieniu art. 5 pkt 3 tej ustawy, a także osoby prowadzące działalność wytwórczą w rolnictwie w zakresie upraw rolnych, chowu lub hodowli zwierząt, ogrodnictwa, warzywnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego; /2/ jednostkę organizacyjną niebędącą przedsiębiorcą w rozumieniu ustawy o sdg; /3/ osobę fizyczną niebędącą podmiotem, o którym mowa w pkt. 1 korzystającą ze środowiska w zakresie, w jakim korzystanie ze środowiska wymaga pozwolenia²⁸. Należy zauważyć, że działalność wytwórcza w rolnictwie – o ile nie jest wykonywana wyłącznie dla zaspokojenia własnych potrzeb – jest działalnością zarobkową. Jeżeli jest wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły to określa się ją mianem działalności gospodarczej²⁹. Wyłączenie zawarte w art. 3 sdg dotyczące działalności wytwórczej w rolnictwie nie może prowadzić do wniosku, że działalność taka nie jest działalnością gospodarczą, o której mowa w art. 2 tej ustawy, a jedynie, że nie podlega ona przepisom tej ustawy. Sposób ujęcia przepisów sdg, polegający na tym, że najpierw w art. 2 określa się, co jest działalnością gospodarczą, a następnie w art. 3 informuje się, że przepisów tej ustawy nie stosuje się do działalności wymienionej w tym artykule, wyraźnie wskazuje, że działalność wytwórcza w rolnictwie (prowadzenie

²⁸ Art. 3 pkt 20 Prawa ochrony środowiska.

²⁹ Kosiński E., Rolnictwo a publicznoprawna ochrona konkurencji w wybranych systemach prawnych, Kw.Pr.Pub.2005.1-2.183, Sieradzka M., komentarz do art. 3 ustawy o sdg, LEX.

gospodarstwa rolnego) jest działalnością gospodarczą w rozumieniu art. 2 tej ustawy, jednakże do tej działalności nie stosuje się pozostałych jej przepisów³⁰.

2. Kontrole trzech podmiotów rolniczych na OSN w zlewni rzek Tążyna, Kanał Parchański i dopływ z Marszałkowa, przeprowadzono z pominięciem wskazania określonego w § 49 załącznika nr 1 do rozporządzenia Nr 2/2013 Dyrektora RZGW w Gdańsku, gdyż kontroli nie podlegały wszystkie obowiązki podmiotów rolniczych wynikające z programu działań.

Wojewódzki Inspektor podała, że jeśli kontrola miała zaplanowane cele tematyczne, to są one realizowane w pierwszym rzędzie. Zaznaczyła, że nie każdy inspektor posiada wiedzę niezbędną do weryfikowania szeroko rozumianych zagadnień związanych z rolnictwem.

NIK zauważa, że liczba kontroli przeprowadzonych przez WIOŚ na terenach OSN w okresie objętym badaniem była bardzo ograniczona, tym samym nie znajduje uzasadnienia brak weryfikacji spełnienia wszystkich wymogów zawartych w programie działań, określonym w załączniku do rozporządzenia dyrektora RZGW w Gdańsku.

(dowód: akta kontroli str. 112-114, 169-170, 190-191)

3. Trzy spośród 20 analizowanych protokołów kontroli, dotyczących podmiotów rolniczych na OSN w zlewni rzek Tążyna, Kanał Parchański i dopływ z Marszałkowa oraz w zlewni rzeki Zgłowiączka i jej dopływów, sporządzone zostały w sposób nierzetelny, gdyż nie odnotowano w nich ustaleń dotyczących sprawdzenia dokumentacji zabiegów agrotechnicznych, terminów i dawek nawożenia³¹.

Wojewódzka Inspektor wyjaśniła, iż w odniesieniu do braku informacji o dawkach nawożenia (protokół z 2014 i 2015 r.), sprawdzono posiadanie pozytywnie zaopiniowanego planu nawożenia oraz kart dokumentacyjnych pól. W związku z powyższym brak zapisów w ww. protokole o dawkach nawożenia oznaczał, że nieprawidłowości nie stwierdzono. W odniesieniu do braku informacji o prowadzeniu dokumentacji zabiegów agrotechnicznych oraz terminach nawożenia (protokół z 2014 r.), sprawdzono m.in. posiadanie przez kontrolowanego aktualnego, pozytywnie zaopiniowanego planu nawożenia oraz ewidencję wyprodukowanego obornika (zgodnie z punktem VI.6. pozwolenia zintegrowanego). W ww. protokole nie stwierdzono nieprawidłowości dotyczących prowadzenia nawożenia niezgodnie z posiadany planem, czy w terminach niezgodnych z zapisami programu działania.

Dodała, że zgodnie z wytycznymi dotyczącymi zasad prowadzenia kontroli opracowanymi przez GIOŚ pn.: „Informatyczny System Inspekcji Ochrony Środowiska” Dział 5.1.2. „zapisy w protokole mają w sposób jednoznaczny wskazywać rodzaj i zakres stwierdzonych niezgodności ...”. W praktyce oznacza to, że odnotowywane są przede wszystkim naruszenia i nieprawidłowości. Wszystkie praktyki pozytywne nie są opisywane za każdym razem.

³⁰ Uchwała składu siedmiu sędziów NSA z 2 kwietnia 2007 r., II OSP 1/07, podobnie w wyroku NSA z 29 sierpnia 2007 r., II OSK 1618/06, LEX nr 364703, czy uchwały SN z 26 lutego 2015 r., III CZP 108/14.

³¹ W protokole kontroli z 2014 r. (miejscowość Bądkowo) oraz w protokole z 2015 r. (Osiecinny) brak było informacji o dawkach nawożenia; w protokole kontroli z 2014 r. (Borucin Kolonia) brak było informacji o prowadzeniu dokumentacji zabiegów agrotechnicznych oraz terminach nawożenia;

NIK zauważa, że z ww. wytycznych nie wynika, aby nie wskazywać stanów prawidłowych, które są również wynikiem kontroli i powinny być zakomunikowane w protokole kontrolowanymemu.

(dowód: akta kontroli str. 112-114, 169-170, 190-191)

Uwagi dotyczące
badanej działalności

NIK zwraca uwagę, że WIOŚ nie korzystał z przewidzianej w porozumieniu zawartym w dniu 10 sierpnia 2009 r. przez GIOŚ z ARiMR możliwości pozyskania informacji o podmiotach prowadzących działalność rolniczą na terenach OSN województwa kujawsko-pomorskiego.

Wojewódzki Inspektor wyjaśniła m.in., że zarówno na poziomie GIOŚ, jak i WIOŚ rozważano wykorzystanie zapisów Porozumienia z 10 sierpnia 2009 r. w sprawie współpracy pomiędzy ARiMR a Głównym Inspektorem Ochrony Środowiska celem identyfikacji i określenia liczby gospodarstw na OSN. Wojewódzki Inspektor podała, że żadne z danych możliwych do uzyskania na podstawie ww. Porozumienia nie stanowią danych osobowych przydatnych do typowania potencjalnych podmiotów kontroli. Wobec powyższego oraz uwzględniając fakt, że GIOŚ w przypadku pozyskania jakichkolwiek materiałów istotnych dla realizacji zadań Inspekcji Ochrony Środowiska rozsyła je z własnej inicjatywy, nie stwierdzono, aby istniała potrzeba indywidualnego wystąpienia WIOŚ w tej sprawie.

NIK zauważa, że zasady współpracy określone zostały pomiędzy ARiMR a Głównym Inspektorem Ochrony Środowiska. Niemniej jednak WIOŚ wykorzystując zawarte porozumienie powinien podjąć skuteczniejsze działania zmierzające do pozyskania informacji celem wypełniania obowiązków określonych w rozporządzeniach dyrektorów RZGW, dotyczących prowadzenia kontroli na obszarach OSN.

IV. Wnioski

Wnioski pokontrolne

Przedstawiając powyższe oceny i uwagi wynikające z ustaleń kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli³², wnosi o rzetelne sporządzanie protokołów kontroli, tak aby ich treść odnosiła się do wszystkich ustaleń zakresu przedmiotowego kontroli, a nie tylko do stanów nieprawidłowych.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Bydgoszczy.

³² Dz. U. z 2017 r. poz. 524, dalej: „ustawa o NIK”.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag
i wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK proszę o poinformowanie Najwyższej Izby Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykonania wniosku pokontrolnego oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Bydgoszcz,stycznia 2018 r.

Kontroler
Andrzej Przybylski
główny specjalista kontroli państwowej

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Bydgoszczy

Dyrektor
Barbara Antkiewicz

.....
Podpis

.....
Podpis